דיני סיום תפילת שמונה עשרה

נערך ע"י יחזקאל הרטמן

1) תשובות הרשב"א ח"ז, תה

שאלת אם יכול לענות לקדיש וכולי אחר שסיים י"ח ברכות.

תשובה צריך לומר יהיו לרצון וכולי אחר י"ח ברכות בלי שום הפסק, כמו שאמר דוד אחר י"ח מזמורים[1], והוא מכלל התפלה ואין לענות לשום דבר ולא לומר תחנונים בינו ובין י"ח ברכות. אבל יכול לענות אחריו לדבר שבקדושה או לומר תחנונים אפילו כסדר יום הכפורים[2] ואע"פ שעדיין לא עקר רגליו. וא"ת והרי אמרו[3] בטעה ולא הזכיר יעלה ויבא, אם רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו ולא עקר רגליו חוזר לעבודה. התם הוא שהקלו, דכיון שרגיל לומר תחנונים הרי הוא כמתפלל עדיין ואין צריך לחזור לראש, אבל שנתן לתחנונים אלו דין חומר עיקר תפלה שלא להפסיק לקדיש ולמודים לא.

2) רבינו יונה ברכות כב: מדפה"ר

המטבע שתקנו חכמים. והדין הרביעי שבסוף התפלה בין קודם יהיו לרצון בין אחר יהיו לרצון יכול להאריך ולומר כרצונו בין בלשון יחיד בין בלשון רבים בין צרכיו ממש בין צרכי צבור. מפי

3) דרכי משה סי' קכב

קכב (א) וכ"כ לעיל סימן קי"ט (בד"מ הארוך) משם הר"ר יונה ונראה לי דהכי נקטינן דלא כתשובות הרשב"א שהביא ב"י שכתב דאין להפסיק עד שאמר יהיו לרצון אמרי פי וגו' וסבירא ליה דמקרא זה הוא סיום התפילה. ומיהו נראה לי דאם יכול לקצר כדי לומר גם כן אותו פסוק קודם שיפסיק עדיף טפי

4) שולחן ערוך סי' קכב

א א [א] **אם בא להפסיק** ולענות קדיש וקדושה בין שמונה עשרה ליהיו לרצון **אינו פוסק** שיהיו לרצון מכלל התפלה הוא **(א) אבל** בין יהיו לרצון לשאר תחנונים **שפיר דמי**: הגה א ודוקא במקום שנוהגין לומר יהיו לרצון מיד אחר התפלה **(ב)** א [ב] אבל במקום שנוהגין לומר תחנונים קודם יהיו לרצון **א** מפסיק גם כן לקדיש וקדושה [ג] ובמקומות אלו נוהגים להפסיק באלקי נצור קודם יהיו לרצון ולכך מפסיקין גם כן לקדושה ולקדיש (א) וברכו: ב [ד] ומיהו

5) ט"ז סימן קכב ס"ק ב

כן נראה טוב ונכון לומר ב' פעמים יהיו לרצון, א' קודם אלהי נצור וא' אחריו, כיון שכתב אח"כ [שם] שהרשות בידו לעשות כן, יש לנהוג כן לכתחלה בכל יום שעושין קביעות מאלהי נצור, וכן בשאר תחנונים שהוא מוסיף, כן נראה לענ"ד:

6) מגן אברהם סימן קכב

קכב א מפסיק גם כן. ול"ח [דברי חמודות ברכות פ"א אות נד] כתב דטוב לומר יהיו לרצון קודם התחנונים ואחריהם, וכן כתב הב"ח [ד"ה תשע]: **ב** מקצר

7) ביאור הגר"א סימן קכב

[ב] **והגה אבל במקום כו'.** ואינו מוכרח, דתחנונים אפילו באמצע התפלה מותר, ובשומע תפלה מותר לשאול כל צרכיו, וכל שכן קודם יהיו לרצון וכמו שכתוב בסימן קי"ט סעיף א', וכמו שכתבו תלמידי רבינו יונה בפרק ד' [שם]: [ג] ובמקומות כו'. וכן משמע בסוף פרק ב' [ברכות יז, א] דקאמר מר בריה דרבינא כו' יהיו לרצון כו', משמע שאח"כ אומרה, רשב"א [שם] ותלמידי רבנו יונה [שם]. ואף שיש לדחוק שאומר אח"כ פעם אחרת כמו שכתוב בסעיף ב' וכמו שכתבו תלמידי רבינו יונה בפרק ד' [שם], מכל מקום פשיטא שמותר, דלא עדיף משומע תפלה, כנזכר לעיל שם [ס"ק ב]: [ד] **ושו"ע ומיהו כו'.**

8) סידור אשי ישראל – הגר"א, סוף שמונה עשרה

לפסוע, אומר מיד יהיו לרצון, אבל אם לא אמר **עוד יהל"ר**, לדעת הרמ"א מותר להפסיק לקדיש וקדושה וכיו"ב, ודעת הגר"א שאסור לענות אז קדיש וקדושה דלאו מענין התפלה היא דהא גם בשומע תפלה מותר להתפלל כל צרכיו ואפ"ה אסור לומר קדיש וקדושה (ביאורו סי' קכ"ב וביותר ביאור בס' אמרי נעם). ע"כ הנכון לומר יהיו לרצון קודם שיענה קדיש וקדושה וכה"ל ויוצא לכל הדעות: עוד כ' בס' אמרי נעם שאמר הגר"א שיפה עושין מה שאומרים אלהי נצור קודם יהיו לרצון, שאחר יהל"ר כבר נגמרה התפלה וכמאן דעקר רגליו דמי, דלא כיש נוהגין לומר יהל"ר קודם, והביא ראיה ממ"ש ברכות ל"א ואם בא לומר אחר תפלתו אפי' כסדר יוהכ"פ

9) שולחן ערוך סי' קב

ה כ [ט] **אם השלים תפלתו והיה אדם אחר מתפלל אחריו ז אסור לפסוע** (ט) **שלש פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפלתו שאם יעשה זה הרי הוא כעובר כנגד המתפלל** כ* [י] **וצריך לדקדק בזה אפילו אם**

10) משנה ברורה סימן קכב, ד

(ו) והוא הדין הכא. ואם כבר סיים הכל, אלא שאינו יכול לפסוע מחמת אדם שמתפלל לאחוריו, וכמו שכתוב לעיל סימן קב, לכולי עלמא יכול להפסיק ולענות אמן; ובמאמר־מרדכי כתב בפשיטות דאפילו ברוך הוא וברוך שמו מותר אז לומר:

11) כתר ראש אות לג

מו אסור לפסוע ג' פסיעות לאחוריו עד שיראה שאין שום אדם מאחוריו, ואין בזה משום יוהרא מז מח**. ובתוך כך יאמר תחינות ובקשות** מט**, ומן הדין אפילו ללמוד שרי** נ**.**

נ. ממש"כ "ומן הדין אפי' ללמוד שרי", משמע דרק מדינא מותר ללמוד אך לא התיר למעשה. ובאור חדש נוסף בכת"י: "ר"ל בהרהור", ומבואר שאינו מתיר ללמוד בפה אלא בהרהור, וכן הובא בשם החזון איש שאין ללמוד קודם שפסע לאחוריו אלא בהרהור, [וכ"כ בהליכות שלמה פ"ח, לא] ובכה"ל מביא מכת"י שצריך ללמוד בעל פה ולא שאנשים יראו שלומד, וצ"ע. והגר"ש דבליצקי שליט"א כתב שפשטות כוונת הגר"ח להתיר לימוד אפילו בפה.

12) שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' יא

ואשר שאל במי שהגיע ליהיו לרצון אחר י"ח ברכות, ונזכר שלא אמר יעלה ויבוא אשר הדין הוא שיכול לחזור לרצה אמנם אז הגיע הש"ץ לקדושה והדין הוא שיאמר יהיו לרצון וקדושה כמבואר סימן קכ"ג, ושאל השואל איזה עדיף ואם יאמר קדושה א"כ כבר אמר יהיו לרצון, ואם יאמר יעלה ויבא נתבטל מהקדושה, אמנם שאלה מחוכמת הוא אבל לדידי פשוט שלא יאמר יהיו לרצון ויחזור רק לרצה וקדושה יצא בשתיקה עפ"י המבואר סי' ק"ד ס"ז, דכיון דיש עלה, בשתיקה אל יגרום לברכה שא"צ.*

13) אגרות משה או"ח ח"ג סי נו

ונמצא שבמקומותינו שאומרים אלקי נצור חוזרין לעבודה ומפסיקין אז לקדושה וקדיש וברכו, ועיין במ"ב בסק"ח שכתב ואין נ"מ בזה בין אם אומר התחנונים קודם יהיו לרצון או אחר יהיו לרצון חוזר לעבודה, ונמצא שלדינא אין זה סתירה דיכול לענות קדושה עם הצבור וכן ברכו וכן לענות איש"ר ואמן אחר דאמירן בעלמא ויחזור אח"כ לרצה.

14) הליכות שלמה תפילה פ"ח

ענית קדושה בגמר שמונה־עשרה

לט. טעה באמירת "ותן טל ומטר", או שכח יעלה ויבוא, והוא באמצע "אלקי נצור", רשאי לענות לקדיש וקדושה, ויחזור אח"כ לרצה 153 **סב.**

15) גמ' יומא נג:

א המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום אמר ליה ב רב מרדכי כיון שפסע שלש פסיעות לאחוריו התם איבעיא ליה למיקם משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר דומה לכלב ששב על קיאו ג תניא נמי הכי המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום ואם לא עשה כן ראוי לו שלא התפלל ומשום (א) שמעיה אמרו ב שנותן שלום

16) רי"ף ברכות כד: מדפה"ר

שלש פסיעות בכריעה אחת (ו)ומשמיה דרב מרדכי אמרו* ה כיון שפסע שלש פסיעות לאחריו התם איבעי ליה למיקם משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר דומה לכלב ששב על קיאו אלא מיבעיא ליה למיקם התם עד דפתח שליח צבור וכד פתח שליח צבור הדר לדוכתיה ואיכא מאן דאמר עד דמטי שליח צבור לקדושה:

17) שולחן ערוך סי' קכג

ב ג [ה] **במקום שכלו שלשה פסיעות** ה **יעמוד (ג)** ו [ו] **ולא יחזור** (ד) **למקומו עד שיגיע שליח ציבור** (ה) **לקדושה ולפחות עד שיתחיל שליח ציבור להתפלל בקול רם:** הגה ז [ז] ג והשליח ציבור יעמוד כדי הלוך (ו) ארבע אמות קודם שיחזור למקומו להתפלל בקול רם **(ד)** ג וכן יחיד המתפלל יעמוד במקום שכלו פסיעותיו ח (ז) כשיעור זה קודם שיחזור למקומו ד ויחיד שמתפלל בצבור וסיים תפילתו קודם לשליח ציבור **(ה)** ט אסור להחזיר (ח) פניו לצבור עד שיסיים שליח ציבור תפילתו:

18) ב"ח סימן קכג, ג

שבלי הלקט בשם הגאונים שהביא ב"י בסוף סימן זה וזה לשונו בני אדם המסיימים תפלתם קודם הציבור אין להם רשות להחזיר פניהם לציבור עד שיסיים שליח ציבור תפילתו עכ"ל דמשמע דמיד שסיים שליח ציבור תפילתו יכול לחזור פניו לציבור ולמיהדר לדוכתיה והא ליתא אלא צריך למיקם בדוכתיה לכל הפחות עד שפתח שליח ציבור בקול רם וכמו שכתבו רב אלפס וכל הפוסקים: ☜ **ואיכא** לתמוה על הרב בהגהת שלחן ערוך (ס"ג) שכתב להך דשבלי הלקט והוא סותר למה שכתב רב אלפס ופסק כמותו בשלחן ערוך (ס"ב) שנראים הפסקים סותרים זה את זה

19) ט"ז סימן קכג

מקרי זה שיעור שהייה אם יחזור למקומו שהתפלל: **(ה) אסור להחזיר פניו כו'.** פירוש, אע"פ שעדיין עומד במקום שכלו פסיעותיו, לא יחזיר פניו לראות העומדים אחריו, כי יגרום ביטול כוונה לאותם המתפללים עדיין שיסתכל בהם. ובחנם כתב מו"ח ז"ל [ב"ח ד"ה וכתב] שפסק זה סותר מה שפסק כבר שימתין עד

20) מגן אברהם סימן קכג

ט אסור להחזיר. שלא (ו) יחשדוהו שדילג (לבוש סעיף ו). (ו) וכשמתחיל הש"ץ רשאי להחזיר פניו, אבל אסור לחזור למקומו עד שמגיע לקדושה, כמו שכתוב לעיל, דלא כהב"ח [ד"ה וכתב],

21) משנה ברורה סימן קכג

הדין: (ט) לקדושה. ואם האריך בתפלתו, ובעת שפסע הגיע הש"ץ לקדושה, (ס) יכול לחזור תיכף למקומו לומר קדושה. ואף דמהרי"ל היה נוהג, דכשהיה מסיים שמונה־עשרה והש"ץ נפל על אפיו, אז היה נשאר במקומו שפסע שם ונפל גם־כן על אפיו עם הצבור בשוה, ולא היה חוזר תיכף למקומו; קדושה שאני, שטוב יותר לאמרה במקומו כמו שאר הקהל. ועיין לקמן